НІКОЛІ НЕ ЗАБУДЗЕМ

Аповеды
дзяцей і дарослых
пра Вялікую Айчынную
вайну

Аповеды
беларускіх дзяцей
і дарослых
аб сваім дзяцінстве
ў дні Вялікай Айчыннай
вайны

Ніколі не забудзем

Ніколи не забудемо

Ніколи не забудеш

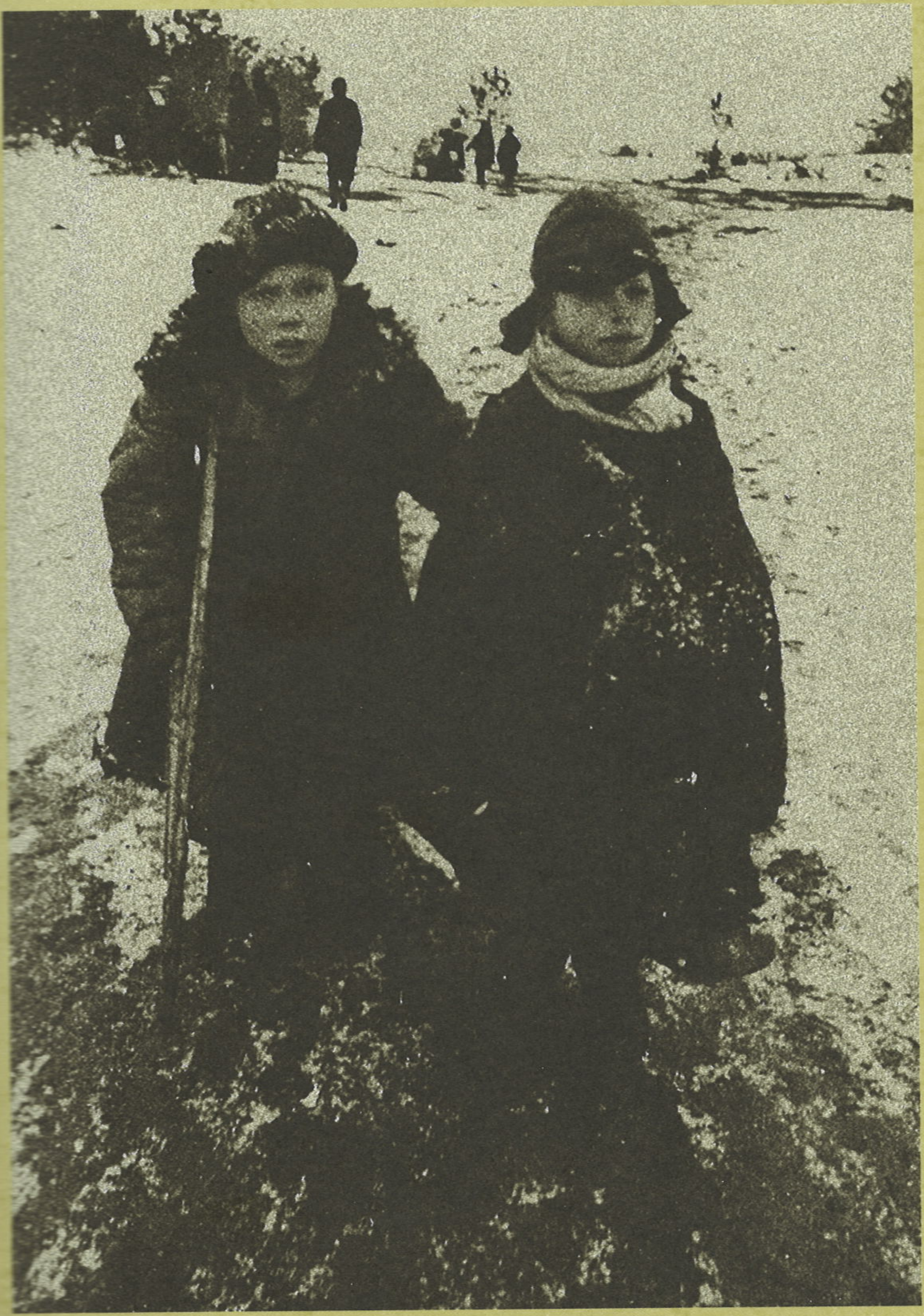

Ніколи не забудеш

НІКОЛІ НЕ ЗАБУДЗЕМ

Аповеды
беларускіх дзяцей
і дарослых
аб сваім дзяцінстве
ў дні Вялікай Айчыннай
вайны

Мінск
«Мастацкая літаратура»
2024

УДК 821.161.3-93
ББК 84(4Беи)-44
Н63

Укладальніца і аўтар раздзела «Не забыли и не забудем»
Таццяна Дашкевіч

Выпуск выдання ажыццёўлены па заказе
і пры фінансавай падтрымцы
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь

БИБЛИОТЕКА
БЕЛОРУССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

ISBN 978-985-02-2213-8

© Дашкевіч Т. М., укладанне, 2024
© Афармленне. УП «Мастацкая літаратура», 2024

«НІКОЛІ НЕ ЗАБУДЗЕМ» — гэта кніга-помнік, кніга-з'ява. Помнік для Беларусі і нават свету не менш значны, чым Хатынь ці Брэсцкая крэпасць, Каложская царква ці полацкі Сафійскі сабор. Гэтая кніга пра вайну — наша нацыянальная каштоўнасць, унікальная з'ява народнай памяці, дзіцячай памяці, якая не падмане і не падфарбуе рэчаіснасць. Як і ўсё сапраўднае ў свеце, яна нарадзілася з болю нявыказанасці, з трагедыі перажытага і з прагі да жыцця, міру, любові, добрай будучыні.

Вайна для беларускіх дзяцей стала вялікай трагедыяй. Хтосьці з іх загінуў. Многія перажылі акупацыю, іншыя трапілі ў палон, прайшлі канцлагеры... Гублялі і хавалі бацькоў і блізкіх, ратаваліся ў невыносных умовах, здзяйснялі подзвігі... У хуткім часе пасля Перамогі беларускія дзеці самі сталі аўтарамі кнігі пра сваё жыццё ў дні вайны. Гэта было смелае рашэнне, але не выказаць перажытае здавалася немагчымым, бо набалелае, лёсы, неверагодныя выпадкі прасіліся на паперу. І 3 красавіка 1946 года, амаль праз год пасля апошніх выбухаў і стрэлаў Вялікай Айчыннай, у газеце «Піянер Беларусі» з'явіўся ліст вучняў 37-й мінскай школы, у якім яны запрасілі юных чытачоў пісаць успаміны пра перажытае ў гады ваеннага ліхалецця. Рэдакцыя разаслала па школах тысячы ўлётак, у якіх расказвалася, як трэба працаваць над матэрыялам, аб чым пісаць, на што

звярнуць увагу. Пачаўся сапраўдны рух сярод моладзі, дзяцей і падлеткаў: студэнты БДУ, будучыя журналісты, выязджалі ў гарады і вёскі, дапамагалі дзецям працаваць над тэкстамі, бралі інтэрв'ю, рэдагавалі напісанае. Да гэтага руху далучыліся супрацоўнікі рэдакцыі газеты «Піянер Беларусі» і пісьменнікі Янка Маўр і Пятро Рунец...

За два гады назбіралася больш за чатырыста дакументальных аповедаў. У іх не было статыстыкі і франтавых будняў. Ні перамог, ні паражэнняў, ні лічбаў, ні лозунгаў. Вайна ў гэтых творах выглядала зусім іншай. Яна стагнала трагедыяй дзіцячага болю і ўражвала феноменам паўсядзённага дзіцячага гераізму, плакала слязьмі расстанняў і голаду і вучыла выжываць.

Так з'явілася кніга «Ніколі не забудзем», укладальнікам якой стаў Пятро Рунец, а аўтарам прадмовы — Якуб Колас. У 1948 годзе яна ўбачыла свет і да нашага часу застаецца адной з самых запатрабаваных чытачом, вытрымаўшы рэкордную колькасць перавыданняў.

Прайшло амаль восемдзесят гадоў. І зноў гэтая кніга патрэбная, бо падраслі новыя чытачы. Адметнасць новага выдання ў тым, што ў яго ўвайшлі новыя гісторыі пра ваеннае дзяцінства. Але іх апавядаюць ужо не дзеці, а дарослыя, якія даўно пражылі ліхалецце. Іх успаміны, галасы і інтанацыі сугучныя з тымі, першымі аповедамі, напісанымі адразу пасля Перамогі. Бо сучасныя дарослыя — тыя ж самыя дзеці, падлеткі, юнакі і дзяўчаты, чый золак жыцця згубіўся на гібельнай прасторы вайны.

Мой бацька — дзіця вайны. Ён мне, маленькай, расказваў не казкі, а сапраўдныя выпадкі са свайго дзяцінства. Часам яны бывалі цікавейшыя і страшнейшыя за казкі. Таму я, калі стала дарослай, пачала збіраць гісторыі людзей, чыё дзяцінства скрала вайна. Такія гісторыі і склалі другую частку гэтага выдання.

Хачу пажадаць чытачам ніколі не бачыць вайны на свае вочы. Але і ніколі не забываць трагедыю беларускіх дзяцей ваеннага часу.

Таццяна Дашкевіч

НІКОЛІ
НЕ ЗАБУДЗЕМ

ЗМЕСТ

Прадмова . . . 9

Ніколі не забудзем

Пад смерцю. *Таня Алай* . . . 12
На свае вочы. *Міша Дзятлаў* . . . 14
Страшны дзень. *Геня Шымановіч* . . . 19
На фашысцкай катарзе. *Андрэй Бараноўскі* . . . 21
Смерць мамы. *Рая Севярынец* . . . 25
«Тата Гіса». *Ліда Волкава* . . . 29
У Нямеччыне. *Маня Кузьмянкова* . . . 31
Дзве магілы. *Саша Мукгораў* . . . 37
Нумар 79645. *Каця Жачкіна* . . . 38
У Брэсце. *Лера Зажарская* . . . 50
Два разы ў Кёнігсбергу. *Пятрусь Будневіч* . . . 55
Пра майго сябра. *Жорж Рабаў* . . . 60
Невядомы герой. *М. А. Барысевіч* . . . 66
Незабыўнае. *Таня Сямёнава* . . . 70
Вызваленне брата. *Ваня Цараў* . . . 73

Не забыли и не забудем

В самом центре Минска. *Регина Козловская* . . . 86
Мамины молитвы. *Раиса Никитина* . . . 98
Уроки выживания. *Николай Дашкевич* . . . 105
Долгая дорога домой. *Елена Каренская* . . . 116
Трое из сгоревшей деревни. *Михаил Степанюк* . . . 129
Бегство от войны. *Валентина Шкуратова* . . . 134
Брест, Могилев, Победа... *Валентина Иванова* . . . 145
Жили мы в деревне Вязень... *Ольга Заяц* . . . 151
Девочка с Комаровки. *Валентина Потегевич* . . . 164
Куда вернутся аисты? *Раиса Томашевская* . . . 178
Жили-были у бабушки трое сирот... *Надежда Чечуха* . . . 192
Куда пропала кукла? *Александра Бобкова* . . . 197
Разбросанные войной. *Анатолий Ильинчик* . . . 201
В ожидании родителей. *Алла Луговцева* . . . 209
В лесах под Любанью. *Валентина Соловей* . . . 217
Маленький погонщик волов. *Михаил Макаренко* . . . 228

Ніколі не забудзем

382344-Б
БИБЛИОТЕКА
БЕЛОРУССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Н63 **Ніколі не забудзем** : аповеды беларускіх дзяцей і дарослых аб сваім дзяцінстве ў дні Вялікай Айчыннай вайны / уклад. Таццяны Дашкевіч. — Мінск : Мастацкая літаратура, 2024. — 247 с.

ISBN 978-985-02-2213-8.

Кніга «Ніколі не забудзем» складаецца з аповедаў беларускіх дзяцей, якія перажылі Вялікую Айчынную вайну. Упершыню яна ўбачыла свет у 1948 годзе. У гэтае выданне ўвайшлі таксама ўспаміны дарослых, на чыё дзяцінства прыпала вайна, запісаныя і апрацаваныя пісьменніцай Таццянай Дашкевіч.

УДК 821.161.3.-93
ББК 84(4Беи)-44

Літаратурна-мастацкае выданне

НІКОЛІ НЕ ЗАБУДЗЕМ

Аповеды беларускіх дзяцей і дарослых
аб сваім дзяцінстве ў дні Вялікай Айчыннай вайны

Укладальніца Дашкевіч Таццяна Мікалаеўна

Рэдактар *Т. М. Дашкевіч*
Мастацкі рэдактар *Н. В. Барай*
Тэхнічны рэдактар *Т. В. Свірыдзенка*
Стылістычны рэдактар *М. С. Неўгенъ*

Падпісана да друку 14.02.2024. Фармат $84\times108^{1}/_{16}$. Папера афсетная.
Гарнітура Таймс. Афсетны друк. Умоўн. друк. арк. 26,04.
Улік.-выд. арк. 11,63. Тыраж 2200 экз. Заказ 74.

12+

Выдавецкае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства
«Мастацкая літаратура» Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/5 ад 09.07.2013.
Пр. Пераможцаў, 11, 220004, Мінск.
www.mastlit.by; e-mail: mail@mastlit.by

Адкрытае акцыянернае таварыства «Паліграфкамбінат імя Я. Коласа».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/3 ад 04.10.2013.
Вул. Каржанеўскага, 20, 220024, Мінск.

Ніколі не забудзем

ISBN 978-985-02-2213-8